

SZÜCS ENDRE HATVAN ÉVES

A csopaki szőlők és az erdő találkozásánál fekvő Szent Donát pincében tartotta júniusi konferenciáját a Kós Károly Egyesülés. Innen már a tihanyi félsziget felett átlátni a Balaton nyugati felére. Mikor az ember kimerülve felér ide az újonnan épített nyaralók és a faluban itt-ott még megbújó régi balaton-felvidéki házak között és körültekint, megcsapja a tájból áradó összehasonlíthatatlan szépség, amit inkább csak a hegyek derekától, felfelé, a Balaton hétköznapi élete fölé emelkedve, földrajzi alakzataira rálátva lehet átélni. A fogadót hatalmas téglapilléres, téglalobozatos pincéjével, a tóra néző tornácával, az élménybe belefáradókat magába ölelő éttermével Szűcs Endre tervezte, akinek hatvanadik születésnapját kis életműkiállítás is köszöntötte. A rendezvényen elhangzott Kőszeghy Attila előadása, amelynek összefoglalója A periféria erői címen olvasható. A vándoriskolások ismertették a XII. Hegyalja úti rendezési tervpályázat eredményét, amely a nyertesek: Dobrosi Tamás, Tóthfalusi Gábor és Kováts Ábel megbízásával folytatódik. A találkozó résztvevői végigjárták Szűcs Endre néhány balatonfelvidéki alkotását, felújításokat, bővítéseket, új épületeket. Az építész ars poétikájának közlésével, négy munkájának ehhez kötődő ismertetésével és a júniusi kiráduláson készült néhány képpel köszöntjük.

Az alábbi építészeti vállalkozás keretében) a MUNDUS Könyvkiadó kérésére és egy ágyhoz kötő fekvőgipsz jóvoltából született 1997-ben.

Véletlenül lettem építész. Vagy talán nem is véletlenül. 1944-ben születtem. Csak viccből szoktuk mondogatni évfolyamtársaimmal, hogy azért beleszagoltunk egy kicsit a szabad világba is, de az akkor már nem volt az igazi, inkább úgy lehet mondani, egyidős vagyok az ún. „felszabadított, a szocializmus útján rohamléptekkel meginduló” országgal. Értelmiségi gyerek. Ebből is az egyik legproblémásabb, második generációs. (Ennél már csak az első generáció rosszabb). Erős kötődéssel őseim Vas- és Győr-Sopron megyei múltjához, de megfertőzve a korai nagyvárosba kerülés kamasz bizsergésével. Jó tanulónak kellett lenni, kitűnőnek. Apám a saját erejéből, tehetségéből mérnökké lett parasztyerek minden este elmondta: Fiaim, nektek kétszer olyan okosnak, szorgalmasnak kell lenni, mint a többiek, csak így tudtok érvényesülni, továbbtanulni. Otthonról csak rosszpontokat hoztok. A rosszpontokat anyám származása is tetézte. Szüleinek „cementlap” készítő (ma mozaiklapnak mondják) kis üzeme volt egy Vas megyei falu csodálatos L alakú parasztpolgár házában. Konok, szókimondó nagy magyarok (mellesleg Guzmits névvel, ami egyértelműen utal a család tiszta horvát származására).

A jótanulónak van egy alapvető hibája, hacsak nem zseni. A sokfelé koncentrálnak, mindenben jónak lenni akarás szorongásában nem tud elég lazán szelektálni, és amikor pályaválasztás elé kerül, a legnagyobb bajban van. A budai gimnázium humán tagozatának jótanulói kezében bizonytalanul remegett a ceruza, amikor a továbbtanulási lapok kitöltése már elkerülhetetlen volt.

Egy osztálytársam vitt el a Műszaki Egyetemre, ott is szerencsére a rajzi tanszékre, ahol is megtetszettek nekem a falakon látható szabadkézi rajzok. Ugyanis rajzolni és festeni mindig szerettem, de volt annyi önkritikám, hogy művészeti iskolába nem jelentkezhetem.

Nagy várakozással kezdtem az egyetemet, a tétova, talaj-talan, a kettős nevelés szorításában elbizonytalanodott kamaszkor után. Őrült csalódás. Évfolyamtársaim nyilatkoznak időnként professzoraikról meghatottan. Én bizony, az egy Pogány Frici bácsi élményét és néhány gyakorlatvezető barátságát leszámítva, úgy éreztem, hogy öt év után üres és lyukas tarisznyával hagytam ott a Duna-parti nagy épületet.

A professzor úr egy előadását idézném fel. Még az elején volt. A kor, a hely és az ember (viccesen *korhely embernek* mondtuk a második kör után a Kruspér kocsmában) építészetet meghatározó szerepéről vetített hosszasan. Átutaztuk vele a diavetítő fénypázmáján az egész világot. Egyiptomi piramisok és szfinxek emberfeletti magánya, a görög templomok szobor-

szerű, mégis nagyon emberi romjai, a velencei lagunák festőisége, az andalúziai pációk napsütötte világa, a görög szigetek hófehér meseháza és hadd ne soroljam tovább, miféle csodák után a diavetítő a következő pillanatot merevítette ki: Szelíd, jellegtelenné is mondható lankás táj kanyargó jegenyesorral, háttérben egy hegy, illetve annak hitt dombocská. Pogány Frici bácsi azt mondta: hazaérkeztünk.

Abban a pillanatban a teremben megállt a levegő, egy egész évfolyam úgy gondolta, hogy ez a legszebb. Ha rá gondolok, azóta is lúdbőrözik a hátam és a könnyeimmel küszködök. Akkor még nem tudtam, hogy leszek-e valaha építész, de az bizonyos, hogy nekem itt a helyem, és ha valamikor mégis házakat tervezek, azokat itt akarom csinálni, és megpróbálom azokat idevalókká formálni.

A család kapcsolatai révén, ahogy lehetett, a szüleim kivettek vagy kiküldtek Erdélybe. Most már túl a felén, nyugodtan mondhatom, gazdagabb, teljesebb életet éltem azáltal, hogy nem vettem tudomást arról, hogy Magyarországnak csak ezt a 95.000 km²-t lehetett mondani, amit a két szerencsétlen háború által önkényesen megrajzolt határok jelentettek. Kolozsvári ismerőseim révén Kós Károllyal is már jó korán megismerkedhettem. Élete, hitvallása, építészete meghatározóvá vált számomra.

Egyetemi éveim másik nagy élménye: Makovecz korrigált a tankörben. Csak a mellettem ülőt, de nem lehetett nem odafigyelni. Szóval az üresnek hitt tarisznya, talán nem is volt annyira üres, mégis azt kell mondanom, hogy rengeteg bizonytalansággal, tétovázással kezdtem a pályámat. Egyetemi oktatásunk meghatározó szelleme az akkora már lefáradt Bauhaus volt.

Megkaptott az átriumházak dominószzerű játékába bezárt kis udvarok keleties bája. Nem lehetett elmenni Le Corbusier vagy Mies van de Rohe mellett sem, de az Unité d'Habitation és az acél-üveg felhőkarcolók sohasem voltak az én világom. A

sorházak egy pillanatra lenyűgöztek, milyen remek, hogy mindenkinek saját kertecskéje van. Csak később jöttem rá a dolog lehetetlenségére, amikor kisvárosaink bájos, emberi, századfordulós külvárosait ledózerolták és teletervezték csak madártávlatból szép grafikájú sorházjátékokkal. És amikor kiülök a magaménak hitt kertbe s hallom, tőlem jobbra-balra néhány méterre hogyan szeretnek és veszekednek, akkor visszaírom azt a csepregi utcasort, (már csak gyermekkori butácska rajzaimon látható) ahol az L alakú fésűs beépítés adta belső udvarok igazi emberi intimitást adtak, és a szomszédból csak a tehén bögését hallottuk, de azt nagyon szeretttük.

Nem kaptunk igazi ideológiát. A marxizmus jut eszembe. A mindenre nyitott friss kamaszelme egy percre befogadja a hegeli dialektika logikájából puskázó filozófiát, aztán csak

később jön rá, hogy család az egész, mert a nagy kérdésre, a dolgok kezdetére és végére csak egy vallást talál ki, melynek istene a végtelen fogalma. Arra persze jó volt, hogy egy egész ország elhagyja örökölt és megszokott isteneit, és egy elvesztett istenre újra rátalálni már örült nehéz. Szóval jó ideológiát az iskoláimban nem tanultunk, és ez az ideológiahiany vagy a rossz ideológia az építészoktatásra és a világra kikerült építészeink tevékenységére is rányomta a bélyegét. És akkor mit várunk el az iskolázatlan építetőkötől. Hol a kultúra? Éreztem, hogy sok minden rosszul megy, nem így kellene csinálni.

A műemlékvédelemben éreztem azt a megnyugtató kapaszkodót, ami átsegít a kezdeti bizonytalanságon. Ez a kapaszkodó egy meleg kézfogássá, majd egy életre szóló kapoccsá vált. Régi korok építészetének bővületében, annak tudatával, hogy mi valamennyien, hasonlóképpen gondolkozók egykor Kós Károly Varjúvárából bújtunk elő, félszemmel mindig Mako-veczet figyelve, de igyekezve őt nem utánozni, magam mellett érezve a pécsi *tulipános* évfolyamtársaim, barátaim rokonszenvét, Csete konok magyarságát, Dévényi bátor, nagyon hazai extravaganciáját, tudatosan csinálom, amit csinállok.

A műemlékhelyreállításoknak és a meghatározó műemléki környezetben tervezett új épületeknek köszönhetem azt az alázatot, ami visszatart a high-tech és egyéb nagyvilági hívságok sokszor nagyon ingerlő csábításától. Valamennyi családi házamat igyekeztem a hazai talajba gyökereztetni, segítségül híva vagy a környezetre jellemző népi építészeti hagyományokat, vagy a honi világszínvonalú szecessziót (szándékosan kerülöm a „magyaros” szót, mert mindig rámondja valaki, hogy azt valójában Angliából, meg innen-onnan lestük) vagy a kisvárosi eklektikánk esetlen báját. A 70-es években ez nehezebben ment, aztán az egyre jobban posztmoderné, neoeklektikussá váló világunkban én is elszemtelenedtem, egyre bátrabban csináltam azt, amit valójában mindig is szerettem volna.

szentbékálla

Vas megyei múltunkat, házunkat az élet kényszeréből felszámolva a Balaton felvidékre helyeztük át második otthonunkat. Két évtizede ideköt a pihenés és kikapcsolódás mellett építész mellékfoglalkozásom minden öröme és bánata is. A

kiválasztott hely: Szentbékálla. A legszebb nevű magyar falu. Így írják két k-val, merthogy a békához vajmi kevés köze van, valójában Szent Benedek-Kálla volt. Az akkor még kicsi fiaim nagyon nem szerették, amikor ez kiderült, mert egy béka-szent, vagy egy szent béka mégiscsak izgalmasabb dolog. Csináltam is egy eldugott szőlőhegyi házba egy békaszentet kerámiából egy szoborfülkébe, gondolva ezalatt egykori szeretett főnökömre Lipták Irénre is, Isten nyugosztalja, aki többször mondta nekem: „Te André, az építészet nem vicc”, és én mindig azt válaszoltam neki „miért ne lehetne akár az is”.

Egy elhagyott, évek óta lakatlan faluvégi házat, inkább romot vettünk meg, előtte kálvária szoborral. Az utcai oromfal felső része kiállta az idők viharát, de a többi részét a későbbi átalakítások a felismerhetetlenségig elcsúfították. Műemlékké nyilvánítottam, tehát ennek megfelelő visszafogottsággal és

SUKORÓ

Sukoró Öreghegyre a szőlőhegyek iránti régi vonzalmam vezetett. Hagyományörző régi pince-présházakat már alig látni. Igaz, a területet átminősítették lakóövezetté, de maga ez a tény még nem kellene oka legyen a környezetre nem jellemző, gyökértelen, túlméretezett, a kedves kis hegy diktálta léptékből riasztóan kilépő új házaknak. A tervezés alatt még az az ostoba rendelet is bosszantott (és egyben inspirált), hogy a régi házat vagy felújítom, akkor marad présház-nyaraló, de lakóház építése esetén el kell bontani. Addig gyötörtem az agyamat, amíg sikerült olyan lakóházat tervezni, amely magába foglalja a múlt századi boltozott pincét, kőből rakott présházat és pihenőszobát, négyszintes, legalább akkora hasznos lakóterülettel rendelkezik, mint a szomszédos ház-gölemek (igaz erkély nincs rajta), mégis kicsinek hat, mert két nyeregvetős ház egymásba harapásáról van valójában szó. A régi pince és a présház közti szintkülönbség adta a ráépítés felszinteltolós kialakítását. Így a két kis ház – kívülről nem észrevehetően – egymásba kapcsolt nagy terek sorozata. A felső fél bütüben még egy kilátó-galériácska is helyet kaphatott. A magyarországi parasztházak általában földszintesek és nálunk soha sem volt erkély. Ezt az építetetői igényt sajnos nagyon nehéz kibekkelni, senki sem érti meg, hogy három méterrel feljebb egy ilyen csodálatos táji környezetben nem annival jobb a kilátás és a közérzet, mint amennyire rondábbá, idegenebbé lehet vele tenni egy házat. Megfelelő nagyságú telekkel rendelkező vidéki új lakóházaink erkélyein soha senkit nem látni, esetleg a száradó fehérneműt vagy általános rendtelenséget.

alázattal kellett helyreállítanom, úgy, hogy ne csak múzeum legyen, hanem huszadik század végi lakható ház is. Az utcai homlokzat alsó részét, valamint az udvari tornácot a helyszínen még fellelhető nyomok és analógiák alapján építettem újra. Apróbb családokat azért elkövettem. A tornácról nyíló kis kamrárt benyitottam az első szoba terébe egy kis dolgozó-beszélgető zugként. A hátsó tornácívet a 70 centis fal belső síkján beüvegeztem egy világos, jól lakható polgári ízléssel berendezett szobát kialakítva. A leomlott kerítést (itt *kobástyának* mondják) újra építettük, a szobrot helyreállítottuk és mögé a kerítésben egy oltárszerűen megfogalmazott, fehérre meszelt építmény került kis ablakkal, melyen keresztül kinézhetünk az utcára, a kíváncsi idegen is bekukucskálhat a tornácra, de itt ég halottak napján a gyertya is.

A nagy tetőfelület vizét összegyűjtjük és egy kis tóba vezetjük. Ilyesminek csak Őrségben volt hagyománya Magyarországon, de talán megbocsátható. Honfoglalásunkkor Szentbékállán nem volt béka. A permetezőszerek kiirtották. Úgy hoztunk át néhányat a Duna mellől és a Kornyitótól. Most aztán éjszakánként hallgathatjuk a sok kis béka-szent muzsikáját. Saját szitakötőink, csíboraink és szalamandránk van. Mindenkinek, aki a kerti tó giccses utánérzetétől fél, csak azt mondhatom, hogy agyoncivilizált világunkban a természet egy kis darabkájának megőrzése, helyreállítása mellett ez az attitűd elhanyagolható.

FÜLE

Füle a Balaton felvidék vonzásterébe tartozó kis falucska, bár átnyúlik már Fejér megyébe. Budapesthez és a tóhoz való viszonylagos közelsége sok városi értelmiségi második otthonává tette. Az épület számos átalakítása ellenére a belsőben nagyon sok eredeti szépséget őrzött. Páratlanul szép a konyha spriccelt barna csempékből rakott többfunkciós tüzelőberendezése és az első szoba famennyezete. Az építetői igény a ház

korszerűsítése és jelentős mértékű bővítése volt. Egy végigfutó tornácot, fedett-nyitott reggelizőt, toldalékként üvegezett verandát, tetőtérbeépítést, garázst, barkácsműhelyt, kerti sütőhelyiséget kértek. Azzal az aggodalommal kezdtem a munkát, hogy ezzel a sok bővítéssel tönkreteszem a nem túl szép, de azért arányos, a hagyományos faluképbe a hozzá tartozó melléképülettel még szépen belesimuló házat. Az épületnek sosem volt tornáca, igaz ez a környék népi építészetének hagyományos, szép eleme. Egy utólag épített tornácnak a legnagyobb veszélye az, hogy nemkívánatos módon növeli az utcai homlokzat szélességét, vagy tájidegen aszimmetrikus oromzatot, vagy szimmetrikus nyeregtetőt, de ezzel komolyan megnövelt gerincmagasságot eredményez. Az utcai kontyot levéve visszaállítottuk az oromfalat, csak kis csonkakontyot hagyva az analógiák alapján visszaálmódott szoborfülke védelmére. A gerincmagasságot nem emeltük meg, az aszimmetrikus tető mellett döntöttünk, de azt a tornác utcai frontjának kódisszerű megfogalmazásával optikailag elcsaltuk, helyet adva így a padláson talált kis faragott fa timpanonnak is. A tornác keskeny, közlekedő funkciót tölt be, csak a bejárati portikusznál szélesedik ki, lehetővé téve egy asztal és néhány szék kihelyezését. Én egy tornácos Vas megyei házban láttam meg Isten szép világát, mindig is terveztem tornácokat. Ma már sokan teszik ezt, szerencsére, de a hagyományokat nem ismerő, aránytalan, idegen módon. Kicsik a tornácívek, túl sok van belőlük, vékonykák, élettelenek a tornácoszlopok. Nézzük csak át az 1936-ban a Magyar Királyi Balatoni Intéző Bizottság által kiadott *A Balaton-vidék népének építészeté* című könyvecskét!

A dunántúli tornácívek szélesek, általában kosárfesek, az oszlopok vastagok, bájosan bumfordik, ugyanis az agyagba rakott kőfal nem tud kisebb lenni 60-70 centinél. (A könyvben szereplő épületek 90 %-a mára persze elpusztult.) Ők az elegáns, karcsú olasz loggiák kistestvérei, de ettől eredetiek, a pannon táj szelíd lankáiba fogantak, ettől magyarok.

Futótűzként terjed az országban a beton csatornacső tornácoszlop. A karimája még oszlopfőt is imitál. Én csak építészeti Lagzi Lajcsinak szoktam nevezni. A fülei tornác páros oszlopaival, a virágvályúként kiszélesedő posztamenseivel alázatosan tiszteleg a hagyományoknak egy „sosem volt, de lehetett volna” állapot. Hasonló a portikusz formavilága is. Áttört oromzata a kis reggelizőt fényel tölti be, és egy vászolyi prэшázról lopott formájú szoborfülke kis harangnak ad majd helyet. Az üvegezett verandát a ház kert felőli, jó tájolású büttüjéhez kérték. Ezt kedvelik szerte az országban az elötetőkkkel együtt, tönkretéve rengeteg szép régi házat acél-üveg-műanyag hullámtető alibi architektúrájukkal. A környékre jellemző keretes-sávós vakolatarchitektúrából illetve a középső, általában hóbörcsös, durva vakolattal képzett felületet üvegfalal helyettesítettük, de a kereteket fehérre meszeltnek hagytuk, továbbgondolt és újrafogalmazott vakolatdíszekkel. Kis építészeti vicc a félig nádtető alá bújtatott évszám, hadd okozzon gondot a datálás a kíváncsi utódoknak.

Külső kemencék voltak, de pont ilyenek soha, és az épülethez sem illeszkedtek így, de éppen illeszkedhetek volna. Talán a fülei épület ezen részlete magyarázza legszemléletesebben építészeti ars poeticámat: Én nem népi építészeti elemeket alkalmazok modern házakon, hanem bátran építek hagyományörzőn, de ma épített voltát finom gesztusokkal mindig érzékeltetem.

BALATONFÜRED

A balatonfüredi pince-présházból átalakított nyaraló-lakóház fontos darabja annak az építészeti kísérletnek, amivel évek óta próbálkozom. Úgy gondolom, hogy ilyen helyen, mint a Balaton-felvidék, ahol a népi építészeti hagyományokban dúskálunk, nem lehet úgy házat építeni, hogy erről tudomást ne vegyünk. Ilyen páratlan szépségű táji környezetben csak olyan ház léte-sülhet, amiről a nem szakember azt hiszi, hogy mindig ott volt, nem lép ki a környék hagyományos léptékéből, nem akar egy fejjel nagyobb lenni. Nem ez a helye az internacionalista, poszt-modern okoskodásnak, de lekopírozott másolatokat sem szabad készíteni. Ez persze borotvaélen táncoló tevékenység, nehogy a hagyományörzés élettelen másolattá, az érzelemdús formálás giccsé váljék. Nem vagyok meggyőződve arról, hogy amit csinál-ok az az egyedül járható út. Egyet viszont hiszek, hogy az utókor (mert mindnyájunkat az ítél meg) ezt a tevékenységet legfel-jebb jó szándékú hibának minősíti és nem bűnnek, mint ahogy bizonyára bűn az a sok tájba nem illő, túlméretezett, aránytalan környezetszennyező építmény, amellyel az ország jórésze szégyenkezhet.

Ez az épület talán arra is példa, hogyan lehet egy 60-as években tönkretett múlt századi pince-présházat a szakszerűtlen toldások megőrzésével, a bővítési igény kielégítésével visszabillenteni a hagyományos architektúrába. A Balaton-felvi-déki présházak java része oromzatával a völgy, a Balaton felé néz, általában a telek legfelső pontján, hogy jól szemmel tartható legyen a birtok. A pihenőszoba bővítés is mindig lefelé történik. Ezek a szikrázó, fehér, a szőlőt, a tájat és a Balatont ügyelő „épü-let-tekintetek” adják a táj egyedi, utánozhatatlan jellegzetessé-gét. Sajnos ezt kevesen tudják. Nem tudta az építető és az építész sem, aki a présház oromfalát elbontva, jobbra-balra bővítette és az egészet szörnyű hullámpala félnyeregterével fedte le.

Felém az építető kérése nagyméretű nyári lakóterként, konyhaként is funkcionáló tornác volt. A három tornácívából a középsőt rizalitként előrehúzva kiemeltem, vakolatarchitektú-rával tettem hangsúlyossá, így akarva az eredeti bütös hom-lokzatot visszavarázsolni. A tornácívek a belsőbe is befordulnak és egy sparherddel kombinált kemencére támaszkodva választ-ják el a lakóteret a konyhától. A pince falának hátrébb helyezé-sével a nappali terét növeltük. A padlás a gyermekek birodalma. Megközelítése hátulról, a pince tetejéről történik. Nem eléggé dicsérhető az az építetői együttgondolkodás, ami ellent tudott állni az oromzat Balaton felé történő megnyitásának. A kilátás a földszintről is páratlan, és a kör alakú padlásteri ablakokból is.

Végezetül összegezném a magyarországi lakóházépítésről alkotott véleményemet. Szándékosan nem ezzel kezdtem, mert egy manualitáshoz szokott embernek nehéz szigorú elméleteket felállítani, beszélnek az elkészült épületek maguk is, és ha az építész beszél saját házairól, talán mélyebbről és őszintébben megfogalmazódik építészeti hitvallása is.

Összességében katasztrofálisnak tartom, ami lakóházépítés címén a háború óta Magyarországon történt. Igaz, fokozatosan, lassan javul a helyzet, de olyan pusztítást végeztünk eddig is, ami helyrehozhatatlan. Megint Pogány Frigyes régi előadása jut eszembe. Attól szép egy táj, egy ország, attól boldogak az ott élő emberek, azért látogatják őket a kíváncsi idegenek, ha annak egyénisége, máshoz nem hasonlítható eredeti varázsa van. Ennek legeslegelőbb az építészetben kell megnyilvánulnia. Ez természetesen valósult meg, konzerválódott és vált folyamatos-sá a nálunk nyugodtabb történelemmel, régebbi és konszoli-dáltabb polgári kultúrával megáldott nyugat-európai országok-ban. Volt és folyamatosan van építészeti kultúra. A házak nem azért nem csúnyák, mert jók az építészek és szigorúak a ható-ságok, hanem az építetők, a közösség szűri ki a nagyon oda nem illőt. A tőlünk keletre fekvő, az orosz érdekszférába ítélt országokban az elmaradottság, a szegénység, az építeni nem

tudás őrizte meg a hagyományokat. Erdélyt a Ceausescu-rezsim nyomora, elüldöző politikája konzerválta világörökséggé.

Mi a helyzet nálunk? Az 1956 utáni kádári megbocsátó, megengedő politika egy közepszerű látszat-jólétet teremtett, amelyben a társadalom jó részének volt lehetősége, tehetsége saját ház építésére. Más nem is nagyon csinálhatott, mert vállalkozni, befektetni nem lehetett. Tehát a házépítés indokolatlanul fontos szerepet töltött be legtöbbünk életében, pedig a lakóház munkánk, pihenésünk, szórakozásunk eszköze, nem életünk célja. A magyar építető nagyon ért a házépítéshez, azt hiszi, hogy a háztervezéshez is. Az építész vidéken csak elkerülhetetlen nyűgnek tartották, aki csak bezsebeli a pénzt, tervezetni sokat nem kell: olyan lenne jó, mint a szomszéd háza, esetleg kicsit nagyobb. Kétségbeesve szoktam mondani, hogy én is tudom hol a májam, a tüdőm és a szívem, de eszembe se jut megoperálni magam. Az autómon is tudom, hol a kerék, a karburátor meg a motor, de ha baj van, szerelőhöz fordulok.

Az építészet nem nagyon bonyolult dolog, de ha jól akarjuk művelni, arra egy kicsit születni is kell, meg mellel 5 évig tanulni a Műegyetemen. Agyrém az a szokás, hogy franciakocás papírra a honpolgár megrajzolja a házat és azt adja oda az építésznek. Nagyon ritka az az intelligens építető, aki elmondja, leírja (nem lerajzolja!) azt, ami az igénye, ahogy él, ahányan vannak, illetve lenni akarnak, és hogy körülbelül milyen hangvétel áll hozzá legközelebb. Egyszóval jó programot ad.

Tehát rosszak (elrontottak) az építetők, de sok a rossz építés is. Visszakanyarodnék írásom elejére. A háború utáni építészoktatás ideológiátlansága, illetve mindig nyugatra kacsingató internacionalizmusa egy fontos dologra nem hívta fel a

szakemberek figyelmét: hogy Magyarországon vagyunk; szépek és nem szégyellnivalók az építészeti hagyományaink, még a megmaradt kis országunk is nagyon szép, idevalót kell tervezni, tájba illőt, amelyben boldogan élhetjük le életünket is, amelyet egyéni bája miatt szívesen keres fel az idegen is, mert olyat máshol nem lát.

Hadd szídjam tovább magunkat. Át nem gondolt rendezési terveinkkel tönkretettük kistelepüléseink hagyományos szerkezetét, belerondítottunk kisvárosaink városközpontjaiba, kiirtottuk a hallatlan bájjal bíró kisvárosi eklektikánkat. Az egyik kezünkön meg tudjuk számolni, hogy hány olyan érintetlen, megóvott településünk van, mint Hollókő, vagy a hajósi pincefalu, ahová büszkén vihetjük az újat látni vágyó idegent. Hiába van sok jó építészünk, hiába épült sok jó ház is, összességében rossz az egész. Gyengék, a helyi kis érdekeket sokszor indokolatlanul előtérbe helyezők a hatóságaink. A sok rossz és merev jogszabályt rosszul és mereven alkalmazzák.

A végén jó tanács az utánunk következőknek. Tanuljatok, járjatok a világot, gyűjtsétek a tapasztalatokat, figyeljétek meg jól a „másét”, de ha úgy döntötök, hogy hazajöttök, az összegyűjtött kincset, magvakat próbáljátok hazai talajba ültetni, itt meggyökereztetni, erre az éghajlatra szelídíteni, ebbe a tájba illeszteni. Mindnyájatoknak egyszer meg kell próbálni belebújni Kós Károly Varjúvárába és onnan kijöve végigpróbálni azt az utat is, amit az ott elöttetek már megfordultak végigcsináltak. És ha hozzáteszitek, amit a saját vándortarisznyátokba összegyűjtöttetek, akkor ismét lesz szép hazai ház, szép lakókörnyezet, szép falu, szép város és a mások számára is figyelemreméltó ország.

